

2013-10-15

Föreningen Byggherrarna

ETISKA RIKTLINJER

Antogs vid Byggherrarnas styrelse

15 oktober 2013

Innehållsförteckning

ETISKA RIKTLINJER FÖR EN STARKARE BYGGHERREROLL.....	2
1. Förmåner m.m.....	2
Tillåtna förmåner	3
Mottagande av förmåner	4
Otilåtna förmåner	4
2. Skattefrågor m.m.	5
Allmänt om beställarinformation ID06.....	6
3. Upphandlings- och konkurrensfrågor	6
Allmänt om upphandling	6
Etiska krav vid offentlig upphandling.....	6
Konkurrensproblematik.....	7
4. Det kontinuerliga etikarbetet.....	8
Riskanalys och riskvärdering.....	8
Verksamhetsanpassade riktlinjer.....	8
Ledarskap och värderingar	9
5. Källor	9
6. Appendix – exempel på olika typer av dilemman	9

Etiska riktlinjer för en starkare byggherreroll

Byggherrarnas medlemmar har ett gemensamt ansvar för hur byggherrar uppfattas och verkar. Byggherrarna har därför tagit fram en värdegrund, som ska ge stöd och ledning för hur branscharbetet ska bedrivas samt hur byggprojekt ska genomföras. Genom att vara medlem ställer man sig bakom Byggherrarnas värdegrund.

Dessa etiska riktlinjer är en inventering av några problemområden där frågor om korruption och andra etiska aspekter är särskilt framträdande. Riktlinjerna är främst tänkt att vara ett stöd för medlemmarna i det fortsatta arbetet med etiska frågeställningar.

Den övergripande målsättningen är att medlemmarna i Byggherrarna genom trovärdighet, lyhördhet och långsiktighet ska ta ansvar för justa affärsvillkor i byggsektorn.

Byggherrarnas etiska riktlinjer innebär att medlemsföretag och dess medarbetare ska följa lagregler och etiska riktlinjer inom området samt aktivt verka för sund konkurrens och tidsenliga relationer såväl inom vår förening, den egna organisationen som i förhållandet till kunder, leverantörer samt övriga samarbetspartners. Medlemsföretag bör upprätta egna riktlinjer med stöd av etiska riktlinjer samt utbilda medarbetare, föra kontinuerliga diskussioner, informera kunder, leverantörer och andra intressenter samt också ständigt föra en öppen dialog inom branschen om den kultur vi vill bli förknippade med.

Med företag avses i detta dokument även andra intressenter som agerar som en byggherre oavsett om det rör sig om företag, kommun, staten eller annan.

1. FÖRMÅNER

Den 1 juli 2012 trädde en ny mutlagstiftning i kraft. Lagen är allmänt formulerad och ger utrymme för gränsdragningar inom en gråzon. Det är många parametrar som avgör vid en samlad bedömning av alla omständigheter om en förmån är otillbörlig. Det betyder också att regelverket kan bedömas olika för olika befattningshavare. Exempelvis kan en aktivitet vara ok för en viss befattningshavare men absolut inte för inköpare. I vissa relationer bör förmåner undvikas helt. Det finns inga beloppsgränser, det måste fortfarande göras särskilda bedömningar i varje enskilt fall. Däremot är det alltid marknadsvärdet för mottagaren som ligger till grund för bedömningen. Institutet Mot Mutor har tagit fram en "Kod om gåvor, belöningar och andra förmåner i näringslivet", som är ett verktyg för att kunna förebygga risk för korruption. Byggherrarna följer denna kod.

Med den nya lagstiftningen kan fler omfattas av straffansvar samtidigt som åtalsreglerna ändras inom den privata sektorn. Är person anställd i stat eller kommun gäller allmänt åtal, dvs. vem som helst kan i princip anmäla misstanke om brott alternativt att åklagare själv kan inleda en förundersökning och åtala. I övriga fall gäller att det ska "vara påkallat från allmän synpunkt". Detta kan avse situationer med risk för konkurrenssnedvridning, betydande belopp, särskilda skyddsintressen eller om man riktar sig till person i offentlig sektor inklusive kommunala eller statliga bolag. Därför är det oerhört viktigt att alla våra medlemmar behärskar problematiken kring dessa frågeställningar och får en insikt om vad som faktiskt kan vara en otillbörlig förmån.

Även om det inte föreligger ett mutbrott så kan även andra liknande brottsrubriceringar bli aktuella. Det handlar då kanske om "trolöshet mot huvudman" eller "förskingring" alternativt "bedrägeri".

Tagande och givande av muta är de två brottsrubriceringar som kan bli aktuella och i vissa speciella situationer kan dessa brott betraktas som grova. Följande rekvisit (förutsättningar) föreligger.

- Arbetstagare eller person som utövar uppdrag.
- Tar emot, godtar ett löfte om eller begär en otillbörlig förmån för utövningen av anställningen eller uppdraget – tagande av muta.
- Och arbetstagare eller person som utövar uppdrag.
- Lämnar, utlovar eller erbjuder en otillbörlig förmån för utövningen av anställningen eller uppdraget – givande av muta.

Ovanstående gäller även om förmånen uppkommer innan anställning eller uppdraget påbörjas men också när anställningen eller uppdraget upphört. Gäller också om förmånen avser någon annan än sig själv som exempelvis när förmånen skickas hem till bostaden och någon där tar emot.

Tillåtna förmåner

Företag får lämna, utlova eller erbjuda en förmån till anställda eller uppdragstagare i ett annat företag om:

- a) Det sker öppet,
- b) förmånen är måttfull,
- c) och förmånen inte heller i övrigt är sådan att den typiskt sett kan anses vara beteende påverkande för den anställdes eller uppdragstagarens sätt att fullgöra sina arbetsuppgifter eller uppdrag.

Företag bör iaktta särskild försiktighet:

- Om förmånen har ett högt värde eller ges frekvent.
- Om den anställde eller uppdragstagaren erbjuder varor eller tjänster som kan nyttjas privat.
- Om förmånen i tiden sammanfaller med affärsförhandlingar med mottagaren.
- Om förmånen (av evenemangskaraktär eller liknande) riktas till särskilt utvalda personer.
- Om förmånen inte är känd för mottagarens chef.
- Om förmånen avviker från vedertagna umgängesformer inom näringslivet.

Mottagande av förmåner

Vad som framgår av om företags möjligheter att lämna förmåner, gäller också vad företag får tillåta anställda och uppdragstagare att ta emot som förmåner. Företag bör se till att dess anställda eller uppdragstagare till företaget redovisar förmåner som riskerar att avvika från dessa etiska riktlinjer.

Otillåtna förmåner

Företag får inte lämna, utlova eller erbjuda en otillbörlig förmån för utövningen av anställningen eller uppdraget avseende myndighetsutövning eller offentlig upphandling. Företag bör också avböja begäran om otillbörlig förmån före, under eller efter sådant förfarande.

Särskild försiktighet gäller vid offentlig upphandling och myndighetsutövning. Det är inte tillåtet att lämna, utlova eller erbjuda en förmån som typiskt sett kan påverka tillämpningen av lagen. Detta gäller också kommunala bolag. Förmånen behöver inte lämnas till den som ska bedriva myndighetsutövning eller den offentliga upphandlingen för att vara otillåten. Förmånen kan även riktas till annan, t ex beslutsfattarens kollega eller den som brukar beställa eller avropa ingångna avtal.

- Tänk på att även en belöning kan vara otillbörlig.
- Tänk på att det är marknadsvärdet för den enskilda individen som gäller – inte inköpsvärdet.
- Tänk på att det också i dessa situationer är olämpligt med måltider eller andra arrangemang även om det är en naturlig umgängesform.
- Tänk på hur det kan uppfattas utifrån eller kan jag motivera varför!
- Tänk på att en begäran om att få en förmån kanske är en försvarande omständighet – ökad risk för påverkan. Våga säga nej vid begäran!

Företag får inte lämna, utlova eller erbjuda en otillbörlig förmån till anställda eller uppdragstagare i myndigheter eller andra offentliga organ för utövningen av

anställningen eller uppdraget. Lämnas förmåner till sådana personer ska följande omständigheter beaktas:

- Förmånens värde
- Mottagarens position
- Förmånens art
- Mottagarkretsen och formerna för erbjudandet av förmånen

Det är alltså betydelsefullt att förmånen har ett tydligt samband med och ingår som ett naturligt och nyttigt led i mottagarens arbete. Med det avses t.ex. att diskutera arbetsrelaterade frågor över en måltid, eller en studieresa där arbetsrelaterade programpunkter ingår. Arbetsgivaren bör alltid godkänna programinnehåll och vem som bör delta. I vissa situationer bör man avstå helt. Det är alltid bättre att varje part står för sin egen resa och uppehälle för att minska risken för otillbörlig påverkan.

Företag får inte lämna, utlova eller erbjuda en förmån till anställda eller uppdragstagare i ett annat företag eller offentliga organisationer om förmånen avser exempelvis:

- a) Penninggåvor och liknande.
- b) Penninglån, ställande av säkerheter, eftergifter av fordringar och liknande på villkor som inte är marknadsmässiga.
- c) Arbete hos mottagaren eller leverans av varor eller tjänster för privat ändamål och på villkor som inte är marknadsmässiga.
- d) Förmåner som är förenade med villkor att utföra något för givaren och som inte är godkända av arbets- eller uppdragsgivaren.
- e) Dold provision eller kickback till anställd eller uppdragstagare (dvs. annan än företaget).

De förmåner som anges i denna punkt är förmåner som i sig är sådana att de inte är tillåtna. Någon särskild otillbörlighetsbedömning behöver därför inte göras. Uppräkningen är inte uttömmande. Dessa förmåner är alltid otillbörliga, även för mottagare i privat tjänst.

Till denna grupp hör även i normalfallet betalda nöjesresor, semesterresor, lån av bil eller fjällstuga för privat bruk på icke marknadsmässiga grunder.

2. SKATTEFRÅGOR

Korruption kan ofta kopplas till ekonomisk brottslighet. Som byggherre är det av största vikt att förebygga ekonomisk brottslighet i form av svart arbetskraft,

oseriösa entreprenörer eller olika former av oriktig hantering av skatter, avgifter och moms.

Allmänt om beställarinformation ID06

Förekomsten av svartarbete och övrig ekonomisk brottslighet är utbredd i Sverige och byggbranschen utgör dessvärre inget undantag. För att motverka svartarbete och övriga ekonomisk brottslighet, stärka den sunda konkurrensen och underlätta säkerhetsarbetet på byggarbetsplatserna har Byggbranschen i samverkan (BBIS) arbetat fram allmänna bestämmelser om obligatorisk ID- och närvaroredovisning på byggarbetsplatsen, ID06. Ett sätt att aktivt vara med och motverka svartarbete är att alltid kräva att ID06 ska gälla entreprenader upphandlas.

3. UPPHANDLINGS- OCH KONKURRENSFRÅGOR

Allmänt om upphandling

En upphandlande myndighet som är medlem i Byggherrarna skall:

- agera professionellt genom hela upphandlingsprocessen,
- vara väl förtrogen med gällande lagstiftning,
- kunna definiera sina behov,
- utforma ett tydligt förfrågningsunderlag med relevanta krav
- vara närvarande och öppen,
- utforma tydliga tilldelningsbeslut, och
- följa upp att leveranser sker i enlighet med vad som avtalats.

Etiska krav vid offentlig upphandling

Det är möjligt att ställa etiska krav i offentlig upphandling under förutsättning att dessa krav ställs på rätt sätt och att den upphandlande myndigheten också kontrollerar att kraven efterlevs av leverantören. Med "etiska krav" avses här krav på att de varor man köper framställs under arbetsförhållanden som är förenliga med gällande arbetsrätt och arbetsmiljörätt, inklusive ILO:s grundläggande konventioner (International Labour Organization är FN:s fackorgan för arbetsrättsliga frågor).

Av EU:s direktiv om offentlig upphandling följer att det går att ta både miljöhänsyn och sociala hänsyn i offentlig upphandling. Dessa bestämmelser har införts i lagen (2007:1091) om offentlig upphandling (LOU) och lagen om upphandling inom områdena vatten, energi, transporter och post-tjänster (LUFSS). I preambeln, dvs. inledningen till direktiven ger EU också exempel på möjliga miljökrav och sociala krav. Ett av dessa är att leverantören ska följa grundläggande ILO-konventioner. I direktiven görs det ingen skillnad om upphandlingen avser varor, tjänster eller entreprenader. Det är alltså tillåtet att kräva att varor som levereras till en upphandlande

myndighet/enhet har fram-ställts under arbetsförhållanden som är förenliga med ILO:s grundläggande konventioner.

Det är viktigt att etiska krav ställs på rätt sätt och att de också följs upp av den upphandlande myndigheten. Det lämpligaste är att ställa sociala och miljömässiga krav som villkor för hur ett kontrakt skall fullgöras. Villkor som avser hur ett kontrakt skall fullgöras innebär att anbudsgivaren måste acceptera villkoren redan i anbudet men kravet behöver inte uppfyllas förrän när uppdraget ska utföras. Eftersom kraven ska vara kopplade till genomförandet av kontraktet får de endast avse förhållandena vid tillverkningen av de varor som levereras till den upphandlande myndigheten och inte leverantörens övriga produktion. Den upphandlande myndigheten ska också kontrollera att de varor man köper verkligen framställts under förhållanden som stämmer med myndighetens krav. Ett sätt att säkerställa att varan tillverkas i enlighet med grundläggande ILO-konventioner är om varan är försedd med en "etisk" märkning från ett oberoende organ som regelbundet kontrollerar tillverkningen.

Konkurrensproblematik

Vid offentliga upphandlingar uppstår ibland även konkurrensproblem. Några exempel på konkurrensproblem som vi i Byggherrarna vill uppmärksamma och ta avstånd från är följande:

Anbudskarteller

En av de allvarligaste överträdelserna av konkurrenslagen är att företag bildar en kartell, exempelvis vid anbudsgivning, och kommer överens om bland annat produktpriser och rabattnivåer. Samarbetet kan även omfatta en marknadsdelning som innebär att de samverkande företagen delar upp marknaden geografiskt och kommer överens om att inte konkurrera i "varandras områden".

Underprissättning

En av de konkurrensbegränsningar som är i strid med förbudet mot missbruk av dominerande ställning är underprissättning, som aktualiserats bland annat på upphandlingsmarknader i den offentliga sektorn. Med underprissättning menas att ett dominerande företag sänker priset på en produkt för att slå ut konkurrenten eller att det får en sådan effekt. Det kan också vara en kommun, ett landsting eller en statlig myndighet som tar ut priser som är lägre än kostnaderna för verksamheten. En sådan prissättning innebär normalt att verksamheten direkt eller indirekt subventioneras med skattemedel.

Trohetsrabatter

Trohetsrabatter är ett annat beteende som kan strida mot förbudet att missbruka en dominerande ställning och som tillämpats i upphandlingssammanhang. Sådana rabatter innebär att det marknadsdominerande företaget tillämpar bonus- och rabattsystem som främst syftar till att göra det svårt för kunderna att köpa från konkurrerande företag.

Otillåtet inköpsarbete

Kommuner, landsting och statliga myndigheter samarbetar ofta för att kunna göra förmånliga inköp till nytta för samhällsekonomin och konsumenterna. Under vissa förutsättningar kan ett sådant samarbete begränsa eller skada konkurrensen på marknaden och strida mot förbudet om konkurrensbegränsande samarbete. Risken för att en säljare påtvingas oskäligen inköpsvillkor ökar ju mer omfattande samarbetet är. Effekten kan bli att nyetableringar motverkas och att nyinvesteringar helt eller delvis uteblir.

När kommuner, landsting och statliga myndigheter samordnar sina inköp kan också leverantörerna få ökat intresse av att samverka för att stärka sin ställning. En utveckling mot ökad koncentration bland både köpare och säljare kan begränsa konkurrensen med högre priser och sämre kvalitet på varor och tjänster som följd.

4. DET KONTINUERLIGA ETIKARBETET

Medlemmar i Byggherrarna bör arbeta proaktivt med frågor om korruption och etik. Många medlemmar har riktlinjer mot mutor, men sådana enskilda åtgärder räcker inte långt. Istället bör arbetet bedrivas långsiktigt och integreras i den egna verksamheten genom riskanalyser, verksamhetsanpassade riktlinjer och ett aktivt ledarskap.

Risikanalyser och riskvärdering

Det är riktade åtgärder mot identifierade risker och ett aktivt ledarskap som kan göra skillnad. Revisioner är ett viktigt verktyg, men utan riskanalys kan åtgärderna lätt bli ineffektiva. En utgångspunkt är att endast ett företag som är medveten om sina risker kan hantera dem effektivt. Det är därför mycket viktigt att medlemmarna först samlar kunskap om hur riskutsatta de är. Först därefter framgår hur stora riskerna för korruption är och vilka åtgärder de borde vidta.

Verksamhetsanpassade riktlinjer

Medlemmarna bör baserat på riskanalysen genomföra åtgärder som begränsar riskerna för korruption. Riktlinjer och utbetalningskontroller är vanligt förekommande på marknaden, även hos företag som inte har analyserat sina korruptionsrisker. Men dessa riktlinjer är ofta generella och inte verksamhetsanpassade. För att vara

effektiva måste riktlinjerna klargöra riskområden och hur de ska undvikas. Ett effektivt sätt att motverka korruption är att tillämpa arbetsrotation, speciellt i upphandlingssammanhang.

Ledarskap och värderingar

Skydd mot korruption genom riktlinjer och kontrollåtgärder är inte tillräckligt för att förebygga korruption. Ett aktivt och nära ledarskap är också viktigt med tillgängliga chefer som stödjer och följer verksamheten. Diskussion om etiska frågor är en annan viktig del av skyddet mot korruption. De vanligaste sätten att sprida kunskap om etik är utbildningar och värdegrundsarbete. För att effektivt kunna upptäcka och utreda misstankar om korruption är det viktigt att ha rutiner för hur myndigheten ska hantera misstankar, t.ex. genom någon form av visselsystem med riktlinjer för att anmäla misstänkt korruption anonymt och en funktion som hanterar sådana anmälningar.

5. KÄLLOR

Statens offentliga utredningar "Mutbrott" SOU 2010:38.

Proposition 2011/12:79 "En reformerad mutbrottslagstiftning".

"Kod om gåvor, belöningar och andra förmåner i näringslivet", Institutet Mot Mutor, 2012.

Riktlinjer för event, Institutet Mot Mutor, 2013.

Byggbranschen i samverkan (BBIS).

6. APPENDIX – EXEMPEL PÅ OLIKA TYPER AV DILEMMAN

Exempel 1 – Påskbuffén

Scenario: Ett konsultföretag bjuder årligen in ett hundratal personer till en buffé i företagets lokaler.

Syftet är att tillhandahålla ett forum för nätverkande där olika frågor kring regionens konkurrenskraft m.m. kan diskuteras. Detta är ett av de få tillfällen då de inbjudna, som kommer från olika branscher, det lokala näringslivet, myndigheter och kommunala förvaltningar kan samlas. Vissa av de inbjudna representerar konkurrenter respektive kunder till företaget, andra inte. Även beslutande och tillsynsorgan är med bland inbjudna. De inbjudna får ta med sig sin respektive. Eventet innebär att gästerna efter VDs inledningsanförande bjuds på en påskbuffé av god klass med vin eller alkoholfritt att dricka. Totalkostnaden per person uppgår till ca 500 kronor.

Exempel 2 – VM-kvalmatchen

Scenario: Ett företag bjuder in inköpsansvariga personer hos ett flertal befintliga företagskunder inom privat och offentlig sektor till en fotbollsmatch i utlandet (VM-kvalmatch England-Sverige). Syftet är dels kundvård, dels att informellt informera om och marknadsföra kommande produkter.

Företaget agerar matchvärd på matchdagen med följande programpunkter; gemensam flygresa Sverige-England, sedvanlig lunch samt åskådarplats på fotbollsmatch. Eventet avslutas med gemensam hemresa. Allt sker under ett och samma dygn. Den totala kostnaden, tillika marknads-värdet, per person uppgår till cirka 3 500 kr. Det inbjudande företaget svarar för hela kostnaden.

Exempel 3 - Företagsbesök hos IT-leverantör i Köpenhamn

Scenario: Ett företags inköpsansvarige för IT-system blir inbjuden av en IT-leverantör till ett företagsseminarium ("Executive Round-Table") i Köpenhamn. Personen är inbjuden tillsammans med en liten utvald skara av nordiska kunder för att träffa leverantörens amerikanske VD, som besöker Europa. Programmet pågår mellan kl 10.00 och 15.00 inklusive lunch och avslutas med förfriskningar och visning av samlingslokalen, en intressant teaterbyggnad. Leverantören svarar för samtliga rese-kostnader. Resan utgår från Stockholm.

Exempel 4 - Årsstämma

Scenario: Ett stort kommunalt företag arrangerar sin årsstämma i lokalen "Cirkus" i Stockholm och i anslutning till stämman inbjuds ett hundratal externa personer från olika sektorer med koppling till samhällsbyggande till ett seminarium med efterföljande middag. Syftet är att informera om företagets strategier och samhällsengagemang samt att få en debatt om aktuella frågeställningar inom branschen.

Efter seminariet bjuds det på en tre-rätters middag med underhållning av kända artister, stipendier delas ut och föredrag hålls. Arrangemanget etablerar och upprätthåller kontakterna med de in-bjudna gästerna. Inbjudna är anställda i företaget, företrädare för branschorganisationer och förvaltningar samt leverantörer och kunder. Totalkostnaden per person uppgår till cirka 1 500 kronor.

Exempel 5 - Två dagars golfresa

Scenario: Ett företag bjuder in den byggansvarige hos en kund på en tvådagars golfresa för två personer med övernattnig i Mellansverige. Syftet är kundvård och information kring bolagets utveckling på marknaden. Den inköpsansvarige överlåter erbjudandet till sin chef som väljer att resa själv och samtycker till att också den inköpsansvarige kan delta i resan. Värd företaget bjuder på frukost, s.k. golfclinic, golf tävling under två dagar, gemensam middag med prisutdelning samt övernattnig på en herrgård. Den totala kostnaden, tillika marknadsvärdet, per person uppgår till cirka 5 000 kr. Det inbjudande företaget betalar hela kostnaden bortsett från resekostnaderna, som varje deltagare själv står för.

Exempel 6 - Affärer mellan goda vänner

Scenario: Ett kommunalt bolag har sedan många år samarbetat med ett byggföretag som har en stark ställning på orten. Bolagets verkställande direktör och cheferna vid byggföretaget har byggt upp synnerligen goda personliga relationer och de träffas dessutom ofta på sin fritid, till exempel på golfbanan och i Rotaryklubben. Vid dessa tillfällen har man ofta möjlighet att samtala om frågor av teknisk natur som rör olika projekt som är på gång. Byggföretaget har tack vare de goda informella relationerna alltid en god inblick i bolagets framtida planer.

Diskutera:

- Finns det några risker förknippade med denna situation?
- Hur kan de undvikas?
- Hur skulle du betrakta de eventuella lojaliteter som byggt upp om du vore:
  - a) ägare till ett konkurrerande byggföretag
  - b) styrelseledamot i bolaget
  - c) kommunpolitiker
  - d) ekonomichef i bolaget?

Exempel 7 - Har bostadsbolaget ett socialt ansvar vid upphandling?

Scenario: Ett byggföretag med en stark och dynamisk chef har expanderat kraftigt de senaste åren tack vare ett kontrakt med det kommunala bolaget. Byggandet sker med stor effektivitet och tidplanen följs till punkt och pricka. Däremot har byggföretaget stora problem med inspektioner från Arbetsmiljöverket. Man får ideliga påpekanden om säkerheten och ingen förbättring sker trots flera förelägganden. Det verkar som om byggnadsarbetarna inte vill stöta sig med sin chef av rädsla för att

förlora sina jobb. De som är lojala belönas med betalda semesterresor och andra förmåner. Enligt arbetsmiljöinspektören kan en allvarlig olycka inträffa när som helst vid någon av arbetsplatserna.

Diskutera:

- Har bolaget något ansvar för denna situation?
- Hur bör man agera i förhållande till byggföretaget?

Byggherrarna är en intresseförening för professionella byggherrar som arbetar för att stärka och utveckla byggherrerollen och det svenska samhällsbyggandet. Föreningens medlemmar är kontinuerliga byggherrar och beställer årligen byggprojekt för mer än 100 miljarder kronor.